

Гельсінських угод. Група намагалась і хотіла щоб на всіх міжнародних зібраннях, де обговорювались підсумки виконання Гельсінських угод, Україна була представлена окремо. Ще одними не менш важливими правозахисної групи були документи “ Рух за права людини на тлі національних змагань українського народу”, та “Наші завдання”.

Група викликала невдоволення у влади, політичні переслідування почали перетворюватись на арешти. Вже до 1982 р. усі члени групи були заарештовані за сфальсифікованими звинуваченнями або ст. 62 КК УРСР й почали відбувати покарання у в'язницях. Але навіть будучи у засланні українські правозахисники вирішили Гельсінську групу не розпускати [4, с. 51].

Ще 1980 р. члени групи вимагали виходу України з складу СРСР, у одній із заяв говорилося:” Ми розуміємо що значить жити під колоніальним гнітом, і тому заявляємо, що народів, який живе в нашій країні , будуть забезпечені найширші політичні, економічні і соціальні права, будуть безумовно гарантовані всі права національних меншин та різноманітних релігійних асоціацій.

У 1985 р. розпочався процес лібералізації влади в СРСР, який дав поштовх до пробудження мас правозахисного характеру населення України. 30 грудня 1987 р. було оголошено про відновлення Української Гельсінської групи. Головою групи став Л. Лук'яненко. Рух починає перед собою ставити політичну мету, яка до сих пір не була у групі. 7 липня 1988 р. група перетворюється на спілку, а пізніше на Українську республіканську партію [5, с. 7]. Серед головних засад партії визначається цінність життя та свободи людини, нації, гарантування державний, демократичний, суспільний лад. Свободу людини повинно забезпечити дотримання норм та правил, свободу нації — потужність її потенціалу та системи міжнародних угод.

Зробивши висновок, потрібно вказати, що правозахисний рух в Україні 60-80 –х роках ХХ ст. був невід'ємною частиною загальнолюдського поступу в дусі свободи та значною реакцією на порушення конституційних прав і свобод громадянина у різних сферах життя, утиски культурного та духовного життя українців. У позиції діячів правозахисного руху слід звернути увагу на важливі риси демократичного суспільства – правова захищеність особи, автономність. Діячі руху відстоювали особистість як унікальне, неповторне явище, права на життя та гідне існування у суспільстві, на свободу будь якої діяльності. Відчуття незалежності до українського народу діячі знайшли своє втілення у відстоюванні прав українців на власний незалежний, державний розвиток.

Література:

1. Захаров Б. Нарис історії десидентського руху в Україні(1956-1987) [Текст] / Б. Захаров. – Х. : Фоліо, 2003. – 144 с.
2. Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960-1980-х років [Текст] / Г. Касьянов. – К. : Либідь, 1995. – 224 с.
3. Українська Гельсінська група 1978-1982 : Документи і матеріали [Текст] / О. Зінкевич (ред.). – Торонто-Балтимор : Смолоскип ім. В. Симоненка, 1983. – 998 с.
4. Українська Гельсінська група. До 30-річчя створення: історія, документи [Текст] / упоряд. О. Зінкевич, В. Овсієнко. – К. : Смолоскип, 2006. – 128 с.
5. Українська Гельсінська Спілка (1988-1990) у світлинах і документах [Текст] / упоряд. О. Ткачук. – К. : Смолоскип, 2009. – 224 с.

Царук Н. В.

(наук. кер. – асист. Федоров. І.О.)

*студентка III курсу факультету філології та історії
Глухівського національного педагогічного університету
імені Олександра Довженка*

Правозахисний рух в Україні був невід'ємною складовою загальнолюдських цінностей в дусі свободи, який розтягнувся на пару століть. З давніх часів наш народ боровся за незалежність, свободу та власні права. Ідею прав людини українські мислителі почали висловлювати в XIX ст. вона стала важливою складовою Конституції УНР 1918 року, але рух, який ставив перед собою мету визнання прав людини державою, тобто узаконення прав людини – явище, яке виникло тільки в 60-х рр., у період хрущовської «відлиги», на тлі критики культури особи й комунізму. На думку багатьох українських істориків початком формування правозахисного руху в Україні слід вважати період після смерті Й. Сталіна, вже через два роки у 1955 р., з'явився перший документ цього руху — «Відкритий лист до ООН», переданий українськими політичними в'язнями з таборів у Мордовії [2, с.5-42].

У період Другої Світової війни в якості своїх основних цілей країни обрали чотири свободи - свободу слова, свободу віросповідання, свободу від страху і свободу від злиднів. Статут Організації Об'єднаних Націй «знову підтвердив віру в основні права людини, гідність та цінність людської особи» і передав законопроект в комісії всіх членів-держав, щоб забезпечити додержання прав людини і основних свобод для всіх, незалежно від раси, статі, мови чи релігії. Згодом ці ідеї знайшли своє відображення у Загальній декларації прав людини яка була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. за це рішення голосувало 48 делегацій з різних країн світу, з них 40 голосів віддано за прийняття цього документа і лише 8 делегацій утрималися від цих положень серед них і УРСР, жодного голосу «проти» віддано не було. Щорічно 10 грудня починаючи з 1948 року є міжнародним святом прав людини.

Після оголошення М. Хрущовим на XX з'їзді КПРС курсу на десталінізацію суспільного життя, своєю творчістю протестували проти пануючої задушливої атмосфери тисячі українців які боролися за культурні цінності, національну свободу і людську гідність [2, с. 5-42]. Шістдесятники є найбільш яскравим та визначним прикладом цієї боротьби, вони відстоювали права людини, виступали на захист національної мови і культури, свободи художньої творчості, їхні осередки діяли на основі дружніх, родинних та професійних контактів, оскільки документально вони не реєструвалися за для уникнення конфлікту з урядом, проте це не врятувало їх від постійних репресій, більше 21-ї особи було засуджено, але судячи з усього, арешти були проведені поспіхом, можливо й неохоче, за прямою вказівкою з Москви. Головною метою цих репресій було завдати удару по інакомисленню як суспільному явищу взагалі, доки воно не набуло небезпечного розмаху [5, с. 422–443]. Через кілька годин після арештів під судами Львова зібрався небайдужий натовп, який скандував «Слава!», підсудним кидали квіти і таким діям можна дати назву: організованого правозахисного руху в Україні.

За даними Комітету державної безпеки, протягом 1954-1959 рр. в країні було ліквідовано 183 «націоналістичних та антирадянських угруповань», за «антирадянську діяльність» було притягнуто до судової відповідальності 1879 осіб. Серед цих груп особливо хочу виділити Українську Робітничо-Селянську Спілку (УРСС) яка мала дещо ширшу основу вона була створена у 1958 р. на Львівщині групою юристів під проводом Левка Лук'яненка, яка вперше у післявоєнній історії склала ґрунтовну програму, де йшлося про легальну боротьбу за вихід України з СРСР, вона мала «стати абсолютно ні від кого незалежною самостійною державою». Спілка мала намір перетворитися у партію, але перед її другим з'їздом було арештовано керівників, а організацію розгромлено [3, с. 394].

Наступною важливою подією для українського правозахисного руху було підписання Гельсінського заключного акту 1975 року, де головною складовою є захист прав людини шляхом побудови демократичного правопорядку, але акт підписаний за участі Л. Брежнєва не виконувався. Щоб забезпечити виконання цієї угоди Українська Гельсінська група поставила мету ознайомлювати громадськість із Загальною декларацією прав людини ООН, також сприяти розширенню контактів між народами і вільному обмінові інформацією, добиватися акредитування в Україні представників зарубіжної преси [4, с. 605-624]. Головним було нагадати світові про існування поневоленої Росією України і порушити питання про визнання її світовим співтовариством. Це був лише міф про Україну, який всього лише через півтора десятка років наповнився реальним змістом: вона стала незалежною! Це вперше за десятилітні

репресії українці заговорили на увесь світ про неволю і безправ'я уряду. У цьому розумінні гельсінкський рух був для України куди важливішим, ніж для народів, які вже мали свою державність [4, с.779-781].

У правозахисників не було ілюзій, що влада дозволить відкрито відстоювати права людей, покликаючись на Гельсінкський акт. Вони знали, що ризикують волею і навіть життями, але зупинитися та зрадити в першу чергу самих себе не змогли, тому з кожним днем напруга зростала. Відзначу, що в русі за права людини і за національні права панувала висока культурна і моральна атмосфера, чутливість до нових ідей. Правозахисний рух протистояв офіційній тоталітарній ідеології в країні і об'єднав низку течій: національно-визвольний рух, загальнодемократичний, релігійний, соціально-економічний або ж робітничий, і хоч український правозахисний рух не декларував своїх ідеологічних орієнтацій, та він із самого початку був однією з форм боротьби за національне визволення [1, с. 7-10].

Боротьба за свої права тривала роками, і нарешті після здобуття Україною незалежності вони були прописані у всіх основних документ, головним з них є Конституція України. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, а тому Конституція виступає в якості гаранта. Український уряд розпочав співпрацю з міжнародними організаціями захисту прав людини і на сьогоднішніх день на території нашої країни діє безліч іноземних співтовариств, які слідкують за дотриманням основних світових та європейських положень. Майже за 25 років незалежності було проведено декілька опитувань Українським соціологічним форумом на тему: «Правозахисна діяльність в Україні: проблеми та перспективи», експерти зійшлися на думці, що влада намагається дискредитувати правозахисників і тиснути на них, загалом вони негативно оцінили поточну діяльність правозахисних організацій в країні. На думку учасників опитування найчастіше порушуються громадянські та особисті права ув'язнених, на другому місці права соціальні, політичні та економічні, найефективнішими засобами боротьби проти цього на їх думку залишаються ЗМІ, у першу чергу це інтернет-видання та телебачення.

Підводячи підсумок варто зазначити, що рух за свої права охопив майже кожного українця, найбільше закликів за незалежність проводили діячі в сфері освіти та культури. Українські правозахисники прагнули до вільного поширення інформації, скасування смертної кари, звільнення політичних в'язнів, ліквідації цензури, права на свободу сумління. Попри нещадний тиск з боку влади вони все ж зуміли поширити ці вимоги як в Україні так і за кордонами Радянського Союзу, інформували світ про Голодомор, комуністичний терор, переслідування дисидентів та політику русифікації. Всі активні українські правозахисники були засуджені до ув'язнення та заслання, а деякі з них загинули у радянських концентраційних таборах, так і не доживши до тих подій, за які вони боролися і яких чекали усе своє свідоме життя, проте це все не було марно. Пройшло багато часу після даних подій, і з кожним роком Україна ставала все більш сильною, вільною, а люди тут отримали не лише свої права, а й незалежність. І кожен з нас може гідно оцінити історію правозахисного руху в Україні, який брав свій початок з далекого минулого і який дійшовши до наших днів ставши найважливішою складовою суспільного життя.

Література:

1. Лук'яненко Л. До історії українського правозахисного руху. Прес-бюлетень УРП-Інформ. Випуск 42 (182). 18 жовтня 1994 року. С. 7 – 10.
2. Овсієнко В. Правозахисний рух в Україні [Електронний ресурс]: Вступна стаття. – Електронні дані.: Українська Громадська Група сприяння виконанню Гельсінкських угод: В 4 т. Т. 1.: Особистості / Харківська правозахисна група; Упорядник Є. Ю.Захаров; – Харків: Фоліо, 2001. С. 5 – 42. – Режим доступу: <https://samborska.wordpress.com>, вільний. – Правозахисний рух в Україні.
3. Русначенко А. Національно-визвольний рух в Україні: середина 1950-х – початок 1990-х років. /Документи і матеріали / Розширений проект програми Української робітничо-селянської спілки. – К. : Видавництво імені Олени Теліги, 1998. – С. 394.

4. Українська Гельсінкська Група 1978-1982. Документи і матеріали. – Балтимор – Торонто.: «Смолоскип» ім. В. Симоненка. 1983. С. 605-624, 779-781.

5. Білокінь С. Шістдесятник Іван Коваленко: [біогр. нарис] / С. Білокінь, М. Кириленко (Коваленко) // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика : збірник статей. - Вип. 7. - К., 2004. - С. 422-443.

Сахно М.Г.

(наук. кер. – ст. викладач Потапов О.М.)
студентка ІV курсу історичного факультету
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Корolenка

ПРАВОЗАХИСНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ДИСИДЕНТІВ: ШЛЯХ ДО НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Виникнення правозахисного руху дисидентів – феноменальне явище в історії СРСР та УРСР. Правозахисний рух в Україні – частина руху опору в СРСР 1960-1980-х років. Він виник у середині 70-х років ХХ століття, існував майже виключно завдяки інтелігенції — за край несприятливих соціально-політичних умов в радянському суспільстві. Дослідження опозиційного руху в Україні другої половини 1950-х – середини 80-х років має важливе значення, оскільки це яскравий прояв прагнення українського народу до державної незалежності та протесту проти існуючої державно-політичної системи.

Проблеми дослідження історії дисидентського руху в Україні перебувають у центрі уваги широкого кола як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. У працях О. Даниеля, Л. Богораз, Ю. Зайцева, Г. Касьянова, А. Русначенка, Л. Алексевої, Г. Касьянова, М. Маринович та ряду інших вчених робляться спроби з'ясувати витoki дисидентського руху, дати його обґрунтовану наукову періодизацію, представити діяльність організацій, груп, гуртків, окремих інакодумців.

Опозиційні групи, які виступали проти існуючого політичного режиму, ставили за мету добитися реального дотримання громадянських та національних прав, а подекуди змінити політичний устрій у країні [1].

Під дисидентством, як правило, розуміють сукупність філософських, економічних, політичних, релігійних та культурних течій, які повністю або частково протистоять офіційним доктринам в усіх сферах матеріального та духовного життя суспільства. Саме дисидентство є базою для формування опозиційних рухів. Дисидентом, за визначенням О.Бажана, можна вважати «особу, чії погляди, переконання і дії повністю або частково розходяться з догматами панівної ідеології, реальною практикою правлячого режиму» [2].

В українському дисидентському русі, можна виокремити чотири основні напрями: самостійницький, національно-культурницький, правозахисний, релігійний. Найрадикальнішим, а тому й найбільш переслідуваним, був самостійницький напрям. Його прихильники виступали за державну незалежність України, яку планували здобути мирними засобами. Яскравими представниками цього напрямку були правник Л. Лук'яненко, історик В. Мороз, В. Чорновіл, О. Мешко, В. Горинь, поет В. Стус та ін. [4, с.225].

Однією з найпоширеніших форм спротиву у комуністичному тоталітаризмові став так званий самвидав. Однією з перших «самвидавних» публікацій, яка фактично започаткувала український дисидентський рух, був «Відкритий лист до ООН», що його передали 1955 р. українські політичні в'язні мордовських таборів. З часом кількість такого роду видань зростає. Шляхом самвидаву розповсюджувалися такі знамениті твори, як «Лихо з розуму» та «Правосуддя чи рецидиви терору?» В. Чорновола, «Серед снігів» В. Мороза, патріотичні поезії Л. Костенка та В. Симоненка тощо. Велика частина самвидав у різні шляхами потрапляла на Захід, де ставала поштовою до організації міжнародних кампаній на підтримку вимогу українських дисидентів [2].

Важливою формою боротьби проти посилення репресій були демонстрації протесту. Дисиденти надсилали петиції та листи протесту проти репресій у вищі партійні та державні